

การจัดการกับร่างผู้เสียชีวิตจากโรคโควิด-19 ตามหลักพุทธศาสนา

บทนำ

ตั้งที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎก จะเห็นว่า พระพุทธศาสนาค้นเคยกับการจัดการปัญหาโรคระบาดและภัยธรรมชาติ และการรับมือกับภัยพิบัติรวมถึงการจัดพิธีศพของพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปมีความกระชับ ยืดหยุ่น และเน้นการนำไปปฏิบัติได้จริง ดังนั้น การประยุกต์ใช้ให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น ไปจนถึงการปฏิบัติตามคำแนะนำขององค์การอนามัยโลก (WHO) และคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางนิติวิทยาศาสตร์ จึงไม่เป็นการขัดกับหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนา

ในหลายประเทศ ชาวพุทธนิยมจัดพิธีเผาศพผู้เสียชีวิตตามวิธีการจัดการพระสรีระกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้รับการถวายพระเพลิง อ ย่าง ไ ร ก็ ดี หลักธรรมคำสอนสำคัญของศาสนาพุทธไม่ได้กำหนดให้พุทธศาสนิกชนต้องเผาศพผู้ตาย แต่เพียงอย่างเดียว แต่ศาสนาพุทธอนุญาตให้จัดการกับร่างผู้เสียชีวิตได้ทั้งสองแบบ ไม่ว่าจะเป็นการเผาและฝัง นอกจากนี้ ในปัจจุบัน ชุมชนตามชนบทหลายแห่งเลือกที่จะฝังศพผู้เสียชีวิตแทน เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการจัดหาที่นอนพื้นมาเป็นเชื้อเพลิงมีราคาค่อนข้างสูง และชุมชนในเมืองก็นำระบบเมรุเตาเผาแบบใหม่เข้ามาใช้เข้ากับยุคสมัยด้วย¹

วิธีจัดการกับร่างผู้เสียชีวิตในประเทศไทยที่ประชากรนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ในช่วงวิกฤติการระบาดของโรคโควิด-19 นี้ ยังคงใช้วิธีการทั้งแบบเผาและฝัง

¹ Crosby, Kate. 'Kamma Tsunami'

พระพุทธรูปศาสนาิกายวัชรยาน (ประเทศทิเบต) เองก็ปฏิบัติพิธีสลายร่างในห้องนภา (sky burial) ที่มีการนำศพผู้ตายไปวางไว้บนยอดเขาเพื่อให้ศพจะย่อยสลายคืนสู่ธรรมชาติหรือให้แร้งหรือสัตว์ป่ามาเก็บกินเป็นอาหาร

ข้อเสนอแนะด้านกระบวนการทางนิติวิทยาศาสตร์ของคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) ฉบับล่าสุด

- นอกจากข้อเสนอแนะให้มีการเว้นระยะห่างระหว่างกันและหลีกเลี่ยงการสัมผัส ผ้ ส แ ล้ ว ICRC ยังเสนอข้อควรระวังเกี่ยวกับการจัดการกับร่างผู้เสียชีวิตจากโรคโควิด-19 เนื่องจากปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลที่ระบุได้แน่ชัดว่า ความเสี่ยงที่จะติดเชื้อจากร่างผู้เสียชีวิตหรือจากของเหลวที่ออกมาจากร่างผู้เสียชีวิตจะคงมีอยู่นานเท่าใด
- ก่อนเคลื่อนย้ายไปยังสถานที่เก็บศพเพื่อรอการฝังหรือเผา ผู้มีหน้าที่จัดการกับร่างผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-19 จะต้องสวมใส่อุปกรณ์ป้องกันตนเอง (PPE) จะต้องห่อศพให้มิดชิดและบรรจุไว้ในถุงห่อศพอย่างแน่นหนา (หรือบรรจุลงถุง 2 ชั้น)
- ขณะรอนำร่างไปเผาหรือฝัง ห้ามเปิดถุงบรรจุร่างผู้เสียชีวิตอย่างเด็ดขาด
- ในกรณีที่ญาติต้องการดูร่างผู้เสียชีวิตก่อนบรรจุลงในถุง ญาติจะต้องใส่ PPE ก่อนเข้าไปดูด้วย
- ห้ามฉีดยาศพเด็ดขาด และหากมีการชันสูตรศพ จะต้องดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญและได้รับอนุญาตจากทางครอบครัวผู้เสียชีวิตและผู้อำนวยการโรงพยาบาลก่อนเท่านั้น
- ทุกขั้นตอนควรมีการจัดเก็บข้อมูลเป็นเอกสาร มีการระบุตัวตนและตรวจสอบย้อนกลับร่างผู้เสียชีวิตได้
- ไม่ควรเร่งรีบกำจัดร่างผู้เสียชีวิต แม้ว่าการจัดการศพและการประกอบพิธีศพจะต้องดำเนินการอย่างเร่งรัด และปรับเปลี่ยนรูปแบบให้รัดกุมเหมาะสมก็ตาม แต่ควรปฏิบัติตามวิธีปฏิบัติตัวอย่างระมัดระวัง และห้ามเผาร่างที่ยังระบุตัวตนไม่ได้ในทุกกรณี

- ไม่ว่าร่างผู้เสียชีวิตจะแพร่เชื้อได้หรือไม่ หรือได้รับการจัดการดีอย่างไรก็ตาม แต่ญาติผู้เสียชีวิตอาจได้รับเชื้อแล้ว ดังนั้น จึงควรหลีกเลี่ยงการจัดงานศพที่มีการรวมตัวกันของผู้คนจำนวนมาก หรือบางกรณีแนะนำให้จัด

กระทรวงสาธารณสุขไทยกำหนดแนวทางการจัดการกับร่างผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-19 ตามหลักศาสนาพุทธ ดังนี้

1. เมื่อผู้ป่วยเสียชีวิต เจ้าหน้าที่จะดำเนินการเก็บศพโดยใส่อุปกรณ์ป้องกันตนเอง (PPE) ตามมาตรฐาน
2. ร่างผู้ป่วยติดเชื้อจะต้องบรรจุในถุงซิปล้น้ำ แล้วบรรจุ (ถุงที่มีร่างผู้ป่วย) ลงในถุงซิปล้น้ำอีกใบ (ซ้อนกันเป็น 2 ชั้น) จากนั้นติดป้ายชื่อผู้เสียชีวิตและใช้น้ำยาฆ่าเชื้อโรคทาด้านนอกถุง
3. ไม่มีการอาบน้ำศพ รดน้ำศพ และจิตยาศพ
4. เมื่อบรรจุลงในถุง 2 ชั้นแล้ว จะไม่มีการเปิดถุงศพ และจะต้องนำเข้าตู้เย็นเก็บศพตามมาตรฐาน
5. จากนั้นมอบให้ญาติไปดำเนินการตามพิธีกรรมทางศาสนาได้ เช่น การเผาหรือฝัง โดยห้ามเปิดถุงอย่างเด็ดขาด

การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ส่งผลกระทบทางจิตใจต่อครอบครัวผู้เสียชีวิตอย่างใหญ่หลวง เนื่องด้วยข้อจำกัดด้านเวลาในการประกอบพิธีกรรม การฝังศพหรือแม้แต่พิธีเผาจึงต้องลดขั้นตอนให้น้อยลง รวมทั้งจำกัดจำนวนญาติที่เข้าร่วมด้วย ในบางกรณี การตีตราที่มาพร้อมกับการติดเชื้อโควิด-19 ต่อตัวผู้ป่วยและญาติ หรือการตีตราด้วยเพราะเป็นคนจากต่างถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์ก็ยิ่งทำให้บาดแผลทางจิตใจขยายใหญ่ขึ้นไปกว่าเดิม

ผู้นำพุทธศาสนิกชนและคณะสงฆ์เป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลความรู้และชี้แนะแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสาธารณชนและต่อการบรรเทาการตีตราอัปยศที่เกิดขึ้นในสังคม จะต้องเป็นผู้ให้กำลังใจผู้ติดเชื้อที่กำลังจะเสียชีวิตและญาติ

รวมถึงเป็นผู้ทำหน้าที่จัดการกับร่างผู้เคราะห์ร้ายและจัดพิธีศพแบบเร่งรัด/ประยุ กต์ให้ด้วย “ในช่วงแรกนั้น กลุ่มพระสงฆ์ยังเป็นผู้ดำเนินการค้นหาร่างผู้เสียชีวิต พร้อมกับจัดพิธีศพหมู่ให้ทั้งคนและสัตว์ เพื่อป้องกันการระบาดของเชื้อโรค แล้วจึงค่อยจัดพิธีกรรมทางศาสนาอุทิศแด่กลุ่มผู้วายชนม์ทุกคนในนามตัวแทน ของคนทั้งประเทศ”²

พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยก็เผชิญกับภัย พิบัติในทำนองเดียวกันจากเหตุการณ์แผ่นดินไหวขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในประเท ศจีนเมื่อ พ.ศ. 2551 ที่เขตเหวินฉวน มณฑลเสฉวน และเมื่อ พ.ศ. 2553 บริเวณเขตปกครองตนเองยูนนาน มณฑลชิงไห่ คณะสงฆ์ในประเทศไทยได้ร่วมกันปรับประยุกต์วิธีการฝังศพตามธรรมเนียมป ระเพณีดั้งเดิมให้สอดคล้องกับภาวะฉุกเฉินและจำนวนยอดผู้เสียชีวิตที่มีมากมหา ศาล โดยเปลี่ยนจากการสลายร่างในท้องนภา (sky burial) เป็น การเผาศพหมู่แทน แต่ทว่ายังคงปฏิบัติตามธรรมเนียมพุทธดั้งเดิมของประเทศอยู่³

พิธีงานศพทางพุทธศาสนา

ความเข้าใจเกี่ยวกับความตายของพุทธศาสนิกชนคือ ความตายเป็นส่วนหนึ่งของวัฏจักรที่มีการเวียนว่ายตายเกิด วนเวียนกลับมาจะเป็นตัวชี้หน้าให้ไปเกิดในภพชาติต่อ ๆ ไป มีเพียงพระอรหันต์เท่านั้นที่สามารถเห็นในสังขารความเป็นจริง ทำให้ท่านเข้าถึงพระนิพพานและออกจากวัฏสงสารการเวียนวนนี้ไปได้ สำหรับพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่แล้ว ความตายเป็นเพียงการเปลี่ยนร่าง เปลี่ยนภพ ส่วนคนที่อยู่ข้างหลังที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น ความตายเปรียบเสมือนคำสอนของพระพุทธเจ้าที่คอยย้ำเตือนให้เห็นสังขารใน ความไม่เที่ยง และยังสามารถทำบุญอุทิศแด่ผู้วายชนม์ เพื่อให้เขาได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีขึ้น

พิธีกรรมทางพุทธศาสนามีความหลากหลายและต่างกันไปตามภูมิภาค ประเพณี วัฒนธรรม ชนชั้น นิกาย และตามสายปฏิบัติ

² Crosby, Kate. ‘Kamma Tsunami’

³ Kilby, Christine

แต่หลักปฏิบัติพื้นฐานยังคงเหมือนกันไม่ว่าจะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติจะเป็นเช่นใดและแม้จะไม่มีหลักสากลที่กำหนดในเรื่องการเผาหรือการฝังว่าควรทำเมื่อใด แต่บางธรรมเนียมก็กำหนดให้ทำ 3 วัน หลังเสียชีวิต และมีการรดน้ำศพหรือมีการจัดยาศพบ้างบางแห่ง (แต่ไม่ใช่ในแบบพุทธทิเบต) ก่อนที่สวมเสื้อผ้าอาภรณ์ด้วยชุดที่สวยงามให้แก่ร่างผู้เสียชีวิตแล้วนำมานอนในโลงศพแบบเปิดหรือปิดจะที่บ้านหรือสถานที่จัดงานศพหรือที่วัดก็ได้สำหรับพระพุทธรูปศาสนา นิกายเถรวาทและเซนญาติจะทำพิธีสวดภาวนาให้แก่ร่างผู้เสียชีวิตนานถึง 24 ชั่วโมง ศาสนาพุทธไม่ได้ห้ามเรื่องการบริจาคอวัยวะเช่นเดียวกับการชันสูตรศพก็เป็นสิ่งที่ทำได้ แต่พุทธศาสนิกชนในบางประเทศเลือกที่จะรอให้ดวงวิญญาณออกจากร่างไปก่อน 3-4 วัน ค่อยอนุญาตให้ชันสูตรศพ

ครอบครัวและหมู่ญาติมิตรจะนิมนต์คณะสงฆ์ไปสวดศพหรือเทศน์เพื่อส่งวิญญาณ จะเห็นได้ว่างานศพเป็นพิธีการเดียวที่คณะสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทในการนำทางให้แก่ผู้วายชนม์ จากภพภูมินี้ไปสู่ภพภูมิใหม่ต่อไป งานบุญครบรอบ 3 เดือนหรือทำบุญร้อยวันก็เป็นพิธีสำคัญอีกวาระหนึ่งที่จะไว้อาลัยครั้งสุดท้ายแก่ผู้วายชนม์

วิกฤติ โค วิ ด - 1 9
ส่งผลให้ระยะเวลาการจัดพิธีกรรมทางศาสนาจำเป็นต้องกระชั้นลง รวมถึงพิธีเผาที่ต้องทำให้แล้วเสร็จภายใน 24 ชั่วโมงหลังเสียชีวิต และมีเพียงญาติสนิทไม่กี่คนเท่านั้นที่อนุญาตให้เข้าร่วมพิธีโดยจะต้องสวมใส่อุปกรณ์ป้องกันตนเอง (PPE)⁴ แม้ว่าพิธีกรรมเกี่ยวความตายควรดำเนินเกิดขึ้นภายใต้บรรยากาศที่สงบเรียบง่าย และร่างผู้ตายไม่ควรถูกรบกวน (อย่างน้อยสุดก็ 4 ชั่วโมงหลังเสียชีวิต) แต่กระนั้นก็ตาม สถานการณ์ปัจจุบันทำให้โรงพยาบาลคับคั่งไปด้วยผู้ป่วยจึงเป็นเรื่องยากที่จะปฏิบัติเช่นนั้นได้ ในบางกรณี

⁴ <https://japantoday.com/category/features/kuchikomi/mortuary-services-uneasy-over-funerals-cremations-for-covid-19-victims>

ญาติผู้เสียชีวิตบางคนก็ปรับบทสวดและพิธีกรรมทางศาสนาในวาระสุดท้ายให้สั้นลง โดยไม่ต้องมีพระภิกษุสงฆ์องค์เจ้าหรือผู้สันทัดกรณีเข้ามาทำพิธีให้ และมีการทำพิธีกรรมทางออนไลน์ในหลายครั้งด้วย

พิธีงานศพสำหรับผู้มีบุญมาก

ธรรมเนียมการปฏิบัติต่อผู้วายชนม์ขึ้นอยู่กับระดับจิตวิญญาณหรือจริยธรรมของผู้นั้น อาจมีการจัดพิธีกรรมงานศพพิเศษขึ้นด้วยผู้วายชนม์บางท่านอาจจะได้รับการสร้างสถูปเพื่อบรรจุอัฐิ อาทิเช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตเจ้า หรือพระเจ้าจักรพรรดิ (ผู้หมุนวงล้อแห่งธรรม)⁵

ข้อมูลเรียงเรียงโดย

Udo Krenzer, Sherry Fox Leonard and Eva Bruenisholz, ICRC Forensics

Prof PD Premasiri, Emeritus Professor, University of Peradeniya

Prof Kate Crosby, King's College London

Prof Asanga Tilakaratne, University of Colombo

Ven Mahinda Deegalle, Bath Spa University

Dr Sunil Kariyakarawana, Buddhist Chaplain to Her Majesty's Armed Forces

Prof Peter Harvey, Emeritus Professor University of Sunderland

Dr Christina Kilby, James Madison University

แหล่งข้อมูล

<http://www.bristol.ac.uk/religion/buddhist-centre/projects/bdr/>

<https://www.burialplanning.com/resources/religious-funerals-guide/buddhist-funerals-guide/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhist_funeral

<https://www.thebuddhistsociety.org/page/buddhist-funerals>

<https://www.thebuddhistsociety.org/page/buddhist-funerals>

<https://tricycle.org/magazine/buddhist-death-rites/>

Kate Crosby (2008): Kamma, social collapse or geophysics? Interpretations of suffering among Sri Lankan Buddhists in the immediate aftermath of the 2004 Asian tsunami, Contemporary Buddhism, 9:1, 53-76.

<http://dx.doi.org/10.1080/14639940802312683>

Langer, R. 2012. Feasting for the Dead: Theravāda Buddhist Funeral Rites', in Studying Buddhism in Practice edited by John S. Harding (London: Routledge, 51-64.

⁵ Prof PD Premasiri

Langer, R. 2007. *Buddhist rituals of death and rebirth: contemporary Sri Lankan practice and its origins*. Abingdon; New York, Routledge.

Paul Williams and Patrice Ladwig (eds), 2012. *Buddhist Funeral Cultures of Southeast Asia and China*, Cambridge, Cambridge University Press.

Buddhist Healthcare Chaplaincy Group, *Understanding Death and Dying in Buddhism*, University of Bristol.

<http://www.bristol.ac.uk/religion/buddhist-centre/projects/bdr/>

Buddha Dharma Education Association, xx. *A Guide to Proper Buddhist Funeral*, Petaling Jaya.

Directorate of the Buddhist Affairs of the Ministry of Religious Affairs of Indonesia,

<http://mahadhammo.blogspot.com/2012/02/upacara-kematian-dalam-buddhisme.html>

Venerable Suvanno, 1996. *How a Theravadin Buddhist Chinese Funeral may be conducted*, Sukhi Hot, Petaling Jaya.